

Література

1. Вербицький В. Центральному штабу юннатів та юннатівському рухові в Україні – 85! / В. Вербицький, Л.Мароник // Рідна школа. – 2010. – №10. – С. 3 – 12.
2. Вінниченко А. І. Розвиток позакласної і позашкільної роботи в Українській РСР за 50 років радянської влади / А. І. Вінниченко // Народна освіта в Українській РСР за 50 років. – К. : Рад. школа, 1967. – С. 50 – 52.
3. Губенко В. В. Виховання в учнів любові до природи краю на краєзнавчому матеріалі / В. В. Губенко // Краєзнавство в школі. – К. : Рад. школа, 1966. – С. 7–14.
4. Костриця М. Ю. Туристично-краєзнавча робота в школі / М.Ю. Костриця. – К.: Рад. школа, 1985. – 128 с.
5. Лейбельман М. С. Досягнення дитячого туризму і краєзнавства на Україні / М. С. Лейбельман, А. Й. Піщанський // Краєзнавство в школі. – К.: Рад. школа, 1967. – Вип. 10. – С. 30 – 37.
6. Прус І. Т. Виховання соціалістичного патріотизму в піонерів у процесі краєзнавчої роботи : дис. ... канд. пед. наук / Прус Іван Терентійович. – К., 1961. – 287 с.
7. Прус І. Т. Виховання соціалістичного патріотизму в піонерів у процесі краєзнавчої роботи / І. Т. Прус. – К. : Рад. школа, 1962. – 119 с.
8. Прус І. Т. Краєзнавча робота в піонерській дружині / І. Т. Прус. – К. : Рад. школа, 1958. – 91 с.
9. Тренин И. М. Экскурсии с учителями и учащимися I-IV классов / И. М.Тренин. – М. : УЧПЕДГИЗ, 1963. – 56 с.

Т.М. Дука

СОДЕРЖАНИЕ ИСТОРИКО-КРАЕВЕДЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПИОНЕРСКОЙ ОРГАНИЗАЦИИ УКРАИНЫ В 60-Е ГОДЫ XX В.

Резюме

В статье исследована проблема историко-краеведческой деятельности пионерской организации в 60-тые годы XX в. Дана характеристика направлениям и формам историко-краеведческой деятельности пионерской организации в 60-тые годы XX в. Сделан анализ основных историко-краеведческих мероприятий, направленных на ознакомление пионеров с родным краем.

Ключевые слова: пионерская организация, историко-краеведческая деятельность, содержание, направления и формы историко-краеведческой деятельности.

Т.М. Duka

THE LOCAL HISTORY OF THE UKRAINIAN PIONEER ORGANIZATION IN THE 1960S CONTENT

Summary

The article deals with the problem of historical and regional activity of the pioneer organization in Ukraine in the 1960s. Directions, forms and methods of the historical and local studies of the pioneer organization in Ukraine in the 1960s were characterized. The overview of the historical and naturalistic measures directed at studying the native land by pioneers, and a brief analysis of regional studies clubs of different orientation was done.

Key words: pioneer organization of Ukraine, local historical activity, content and direction of the local historical activity.

УДК 371.13.(477.53)(09)

Л.І. Біла

ПІДГОТОВКА ЗЕМСЬКИХ ВЧИТЕЛІВ У ПОЛТАВСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ (ДРУГА ПОЛОВИНА XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)

У статті на основі вивчення історико-педагогічних джерел проаналізовано діяльність земських установ Полтавської губернії з підготовки та підвищення освітнього рівня учителів початкових народних училищ через педагогічні курси та з'їзди у другій половині XIX – початку XX століття. Розглянуто зміст навчальних програм, форми і методи викладання на педагогічних курсах та з'їздах, роль держави у підготовці вчителів народної школи. Визначені мета підготовки учителя до викладання у земських навчальних закладах, шляхи зростання педагогічної майстерності, удосконалення практичних умінь і навичок, необхідних для професійного розвитку.

Ключові слова: Полтавська губернія, земські установи, педагогічні курси, з'їзди учителів.

Актуальність. Становлення та розвиток української держави, зростання рівня національної свідомості вимагає від суспільства підвищення рівня освіченості населення та підготовки висококваліфікованих педагогічних кадрів. Перед учителем постає проблема підготовки молодого покоління до входження у глобалізований, прогресивний світ, самовизначення у ньому. Педагог повинен не тільки сприяти розвитку учня як громадянина, а й фактично будувати засади громадянського суспільства у повсякденній праці класу та школи. На вчителя покладена відповідальність за розвиток

особистості учня, визначення її самотності та самоцінності, формування системи цінностей та компетентностей, здобутих у процесі навчання. Тому підготовка і подальше підвищення кваліфікації учителів початкових класів залишається актуальним питанням сьогодення і потребує подальшого вивчення та розгляду у наукових розвідках.

Реформаційні процеси у сучасній системі освіти пов'язані із переосмисленням передових, прогресивних ідей минулого та використанням їх у практиці навчально-виховного процесу в закладах освіти.

Аналіз сучасних наукових публікацій. Питання підготовки вчителів, підвищення їх кваліфікації в історичному аспекті досліджували: Л. Бадья, Л. Вовк, Н. Белозьорова, А. Боровик, В. Вдовенко, Р. Гавриш, О. Дмитренко, І. Шумілова та інші науковці, які висвітлювали питання участі земських установ в організації підготовки вчителів (вчительські курси, вчительські семінарії тощо). Проте це питання розглянуто фрагментарно та потребує подальшого ретельного вивчення.

Метою статті є висвітлення питань організації, підготовки та підвищення освітнього рівня вчителів початкових народних училищ земськими установами Полтавської губернії у період з 1864 по 1914 рр.

Постановка задачі та її розв'язання. Починаючи з середини XIX століття, зі шкільної реформи 1864 року, у Російській імперії як окрема наукова галузь виокремилася педагогіка початкового навчання, яка швидко досягла значних успіхів завдяки зусиллям видатних педагогів – Н. Бунакова, В. Водовозова, М. Корфа, Д. Тихомирова, К. Ушинського.

На початку формування системи народних училищ і впродовж усього їх існування (до початку XX століття) проблемою було заповнення учительських місць у початкових школах, підготовка учительських кадрів та підвищення їх кваліфікації.

Аналіз історико-педагогічної літератури дає можливість стверджувати, що у другій половині XIX століття рівень підготовки педагогічних кадрів був вкрай низьким. У 60-х - на початку 70-х років XIX століття посаду вчителя могла обіймати навіть малограмотна людина. Педагогічний колектив складали учні першого-другого класу гімназій, вихованці різних колегіумів, які були відраховані через заборгованості у навчанні, погану поведінку, сільські писарі, звільнені з роботи через пиятику. Особливо бажаними на посадах учителів були відставні солдати. Про це свідчить клопотання Полтавського земства у 1865 році перед військовим міністерством, в якому було прохання звернути особливу увагу на навчання грамоти солдат, які йдуть у відставку [1, с. 72]. Відставні солдати, зайнявши посаду вчителя, повинні були наводити на учнів страх та покращувати дисципліну.

Проблема низького освітнього рівня учительських кадрів початкових народних училищ існувала не лише у Полтавській губернії, але й на всій території Російської імперії. За словами відомого педагога М. Корфа, під час вибору народного учителя головним критерієм були не наявні у нього знання, а здатність до навчання.

Відкриваючи початкові народні школи, земські установи Полтавської губернії мали право пропонувати своїх кандидатів на посади учителів. Зважаючи на важливість забезпечення шкіл освіченими педагогами, вони вживали заходи для їх навчання та підвищення кваліфікації.

Держава повністю монополізувала підготовку вчительських кадрів, але відмежувалась від проблем народної школи, переклавши ці обов'язки на земські установи. Тепер земства уже не мали права приймати чи звільняти учителів з посади, але несли відповідальність за рівень викладання у школах. Потреба забезпечення початкових народних училищ кваліфікованими педагогами поставила перед земствами Полтавської губернії завдання відкриття навчальних закладів для підготовки учителів. Цим питанням опікувалося губернське земство.

Для земств єдиним шляхом підвищення освітнього та фахового рівня учителів були короткотермінові літні педагогічні курси, які організовувалися у всіх губерніях Лівобережжя, зокрема у Полтавській губернії.

Курси підвищення кваліфікації вчителів були започатковані земствами у 70-х роках XIX століття і діяли до початку XX століття. У цей період у Полтавській губернії поступово почала складатися система спеціальних педагогічних навчальних закладів. Засновувалися учительські семінарії та інститути, відкривалися педагогічні класи у жіночих гімназіях, періодично при середніх навчальних закладах відкривалися одно-, дворічні педагогічні курси, але вони не задовольняли потреб народної школи у кадрах [2, с. 1043].

Першочерговим завданням курсів було дати народним учителям елементарні знання з методики початкового навчання, показати зразки проведення уроків, тобто навчання у них відбувалося за принципом "роби так, як я".

Навчання здійснювалося під час теоретичних і практичних занять. На теоретичних заняттях - лекціях учителі вивчали методику викладання російської мови, арифметики, пояснювального читання, елементарної граматики, наочного навчання, вітчизнознавства, креслення. Практичні заняття проводилися у формі зразкових уроків, пробних уроків, проведених курсистами, та бесід керівника з методики навчання читання, письма та початків арифметики за програмою, яку він сам і складав. Практичні заняття проводилися зранку, теоретичні – у післяобідні години. Така форма занять, запропонована М. Корфом у

1868 році, найбільше відповідала потребам часу. [1, с 72].

З другої половини 70-х років XIX століття Міністерством народної освіти було взято під контроль діяльність земських установ щодо підготовки та підвищення кваліфікації вчителів – запроваджений жорсткий контроль за організацією та проведенням педагогічних курсів. Це знайшло відображення у прийнятті 5 серпня 1875 року Міністром народної освіти "Правил о временных педагогических курсах для учителей и учительниц начальных народных училищ". Згідно із правилами, для організації курсів необхідно було отримати дозвіл від опікуна шкільного округу. Нагляд за цим покладался на директора або інспектора народних училищ.

Наприкінці 90-х років XIX століття і у перші роки XX століття зміст програм літніх курсів для учителів зазнав певних змін. Це було викликано підвищенням освітнього цензу та новим розвитком вітчизняної педагогічної науки і практики, яка за попередні роки накопичила великий досвід. Основним завданням курсів стало розширення загальнопедагогічних знань учителів, ознайомлення їх із новими методиками викладання.

Суттєвим доповненням до проведення курсів стала організація виставок наочності, підручників, посібників, якими курсисти могли користуватися для підготовки до занять. До навчальної програми курсів були включені екскурсії із науково-пізнавальною метою.

З метою покращення роботи курсів при народних училищах організовувались учительські бібліотеки. Спеціально створювалися комісії для укладання каталогів, за яким управа розпочала організацію бібліотек.

Таким чином, короткострокові літні педагогічні курси, які організовували земства у другій половині XIX – на початку XX століття, сприяли підвищенню кваліфікації і загальнопедагогічної підготовки учителів початкових народних училищ. Від земств же вимагалось нести фінансові затрати під час проведення заходів із підвищення кваліфікації та підготовки народних учителів, що викликало обурення і супротив з їх боку. Згодом через бюрократичну тяганину та адміністративні перепони організація та проведення курсів зовсім припинилась.

Ефективною формою підвищення професійної підготовки земських учителів у другій половині XIX – початку XX століття були також учительські з'їзди, проведення яких не тільки не заборонялося, а й заохочувалося навчальною адміністрацією. З'їзди виконували завдання підвищення освітнього рівня педагогів та відігравали значну роль у розвитку народної освіти, а саме методичного її доробку – сприяли поширенню навчальної літератури та виконували функцію дорадчих зібрань. Основними питаннями для розгляду на засіданнях з'їздів були наступні:

- питання про поліпшення стану професійної підготовки учителів;
- розвиток навчальної справи у школах, а саме: зміст програм викладання у початкових народних училищах, організація бібліотек, початок навчання у школах, порядок проведення іспитів, відвідування учнями занять, питання шкільної дисципліни;
- зібрання дільничних з'їздів народних учителів.

Більшість лідерів народної освіти (М. Бунаков, В. Водовозов, К. Ушинський, Д. Семенов) надавали великого значення учительським з'їздам, завдяки яким підвищувався професійний рівень педагогів початкових шкіл. Робота з'їздів мала різнобічний характер – читання лекцій самими учасниками з'їзду, слухання та обговорення доповідей учителів з актуальних питань шкільного навчання, практична робота у школах, які спеціально створювалися при кожному з'їзді. Практика проходила у вигляді "зразкових уроків", які проводилися самими учасниками з'їзду. Під час обговорення кожного уроку всім присутнім надавалась можливість висловити свої зауваження, поставити питання тощо.

Учителі мали змогу отримувати інформацію про шляхи поліпшення навчально-виховного процесу у школі, висловлювати свої думки з актуальних проблем навчання та виховання молодших школярів, обмінюватися досвідом та знайомитися із кращими методами викладання.

З'їзди учителів, які організовувалися земствами, мали право відкриватися лише за умови узгодження із дирекцією народних училищ, за дозволом Міністерства народної освіти. Проведення з'їздів повинно було відбуватися під контролем інспекторів народних училищ. Зібрання проводилися під керівництвом головуєчого, який керував засіданнями, виносив питання для розгляду, підбивав підсумки та скеровував роботу з'їзду. Програми засідань повинні були затверджуватися попечителем.

Проте, у зв'язку зі своєю короткотривалістю з'їзди не могли значною мірою впливати на рівень освіти учителів, вони лише збагачували їх теоретичними знаннями, практичними уміньми, надихали на творчість, давали можливість ознайомитися із методикою викладання у школі, вказували на значущість їх професії, спонукали до саморозвитку та самоосвіти.

Можемо зазначити, що під час з'їздів приймалися резолюції не лише вузькометодичного спрямування. Учителі порушували перед шкільним керівництвом загальні питання поліпшення стану народної освіти, підвищення соціального статусу народного учителя, запровадження навчання дітей рідною їм українською мовою.

Саме громадсько-педагогічний резонанс освітянських з'їздів, увага суспільства до проблем

розвитку народної школи спонукали до того, що влада спочатку значно ускладнила їхнє проведення, а потім і зовсім заборонила [5, с. 15].

Висновки. Від початку своєї діяльності земські установи Полтавщини намагалися покращити рівень народної освіти у Полтавській губернії та допомогти учителям здобути кваліфіковану педагогічну підготовку через учительські курси та з'їзди, які мали на меті підготувати педагогів до викладання у навчальних закладах, ознайомити їх із методиками навчання, показати шляхи поліпшення навчально-виховного процесу. Головною перешкодою у діяльності земств у сфері освіти учительських кадрів стало Міністерство народної освіти з його прагненням контролювати усі заходи з навчання та підвищення кваліфікації учителів. Проте, діяльність земських установ Полтавської губернії з підготовки та підвищення кваліфікації учителів у другій половині XIX – початку XX століття сприяла зростанню педагогічної майстерності, удосконаленню практичних умінь і навичок, необхідних для їх професійного розвитку.

Література

1. Бадья Л.А. Літні земські курси для вчителів народної школи в Україні у другій половині XIX – на початку XX століття. / А.Л. Бадья // Рідна школа. – 2007. – № 3. – С. 71-73.
2. Систематический свод постановлений и распоряжений Полтавского губернского земства за первые шесть трехлеть (с 1865 по 1882 год включительно). – Вып. 2. – Полтава, 1886. – С. 1043.
3. Паначин Ф. Г. Педагогическое образование в России: историко-педагогические очерки. / Ф.Г. Паначин // М.: Педагогика. – 1979. – 216 с.
4. Правила о временных педагогических курсах для учителей и учительниц начальных народных училищ (Утверждены Министром Народного Просвещения 5-го августа 1875 г.) // ЗСЧГ. – 1875. – № 11-12.
5. Вдовенко В.В. Проблеми початкової освіти України в роботі педагогічних з'їздів (1861 – 1920 рр.) [Текст] : автореф. к. п. н: 13.00.01 / Вдовенко Вікторія Віталіївна; КНУ ім. Т. Шевченка. – К., 2005. – 18 ст.

Л.И. Белая

ПОДГОТОВКА ЗЕМСКИХ УЧИТЕЛЕЙ В ПОЛТАВСКОЙ ГУБЕРНИИ (ВТОРАЯ ПОЛОВИНА XIX – НАЧАЛО XX СТ.)

Резюме

В статье на основе изучения историко-педагогических источников проанализирована деятельность земских учреждений Полтавской губернии по подготовке и повышению профессионального уровня учителей начальных народных училищ через педагогические курсы и съезды во второй половине XIX – начале XX века. Рассмотрено содержание учебных программ, формы и методы преподавания на педагогических курсах и съездах, роль государства в подготовке учителей народной школы. Определены цель подготовки учителя к преподаванию в земских учебных заведениях, пути роста педагогического мастерства, совершенствования практических умений и навыков, необходимых для профессионального роста.

Ключевые слова: Полтавская губерния, земские учреждения, педагогические курсы, съезды учителей.

L.I. Bila

LOCAL TEACHERS TRAINING IN THE PROVINCE OF POLTAVA (THE SECOND HALF OF THE 19TH – BEGINNING OF THE 20TH CENTURIES)

Summary

In the article on the basis of the historical and pedagogical sources analysis the work of Poltava region district council establishment on primary public school teachers training through pedagogical courses and teachers' congresses in the second part of 19th – the beginning of the 20th centuries is revealed. The content of curricula, forms and methods of teaching at the pedagogical courses and congresses, the role of the state in training the public school teachers are treated. The aims of preparing teachers for work at district council educational establishment, the ways of improving pedagogical skillfulness, perfecting practical abilities and skills necessary for professional advancement are defined.

Key words: Poltava province, district council educational establishments, pedagogical courses, teachers' congresses.